

Examen HAVO
2023

tijdvak 2
tijdsduur: 3 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 26 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 72 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gegevens over de verdwijning van ontdekkingsreizigers staan in willekeurige volgorde:

- 1 Enkele jaren na de Eerste Wereldoorlog verdween Percy Fawcett tijdens zijn zoektocht naar een verdwenen stad in de Braziliaanse jungle.
- 2 Er ontstonden complottheorieën over de verdwijning van Peng Jiamu in de Lop-woestijn omdat de Chinese regering daar atoomproeven hield.
- 3 John Knight verdween toen hij voor de pas opgerichte *East India Company* een doorgang zocht tussen de Atlantische Oceaan en de Stille Oceaan.
- 4 Koning Lodewijk XVI zou vlak voor zijn executie tijdens de Franse democratische revolutie gevraagd hebben naar nieuws over Jean-François de La Pérouse, die in Polynesië was verdwenen.
- 5 Sir John Franklin wilde met twee van de eerste Britse stoomschepen de Canadese poolcirkel onderzoeken. Hij en zijn hele bemanning verdwenen op de ijsvlakte.
- 6 Vasco de Ataíde verdween op een windstille nacht, vlak voordat zijn expeditiegenoten als een van de eerste Europeanen aan land gingen in Zuid-Amerika.

- 2p 1 Zet deze gegevens in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 1.

Uit deze bron blijkt dat Tycho Brahe past bij verschillende kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw.

- 4p **2** Toon dit aan voor **twee** verschillende kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw en ondersteun je antwoord telkens met een andere verwijzing naar de bron.

In 1615 schreef de sterrenkundige Galilei nadat hij kritiek had gekregen op zijn theorie over het heelal: "Ik geloof niet dat dezelfde God die ons zintuigen, verstand en intellect heeft gegeven, bedoelde dat we daar geen gebruik van zouden maken."

- 2p **3** Leg uit welke wetenschappelijke methode, die past bij de zeventiende eeuw, Galilei ondersteunde met deze uitspraak.

Drie gegevens over liedjes in de vroegmoderne tijd:

- 1 In de zestiende eeuw zongen inheemse volken in Amerika liedjes over roofzuchtige Spanjaarden met woeste paarden.
- 2 In de achttiende eeuw werd op de suikerrietvelden van Barbados een Afrikaans liedje gezongen met de tekst "meester kocht mij, hij zal me niet doden".
- 3 In de achttiende eeuw zongen Amerikaanse kolonisten het liedje *Yankee Doodle*, waarmee ze de Britse troepen bespotten.

- 3p **4** Noem voor elk liedje apart het kenmerkend aspect uit die tijd dat bij het liedje past.

Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Gebruik bron 2.

Historici beschouwen het *Mayflower Compact* als een belangrijk document voor de politieke verhouding tussen Engeland en de kolonisten in Noord-Amerika.

- 3p **5** Geef hiervoor een argument door:
- zonder bron aan te geven welk politiek motief de opstellers van het document hebben om hun trouw aan Jacobus I te benadrukken, en
 - met bron uit te leggen dat de kolonisten met het *Mayflower Compact* de macht van Jacobus I willen beperken.

Gebruik bron 3.

In 1602 wordt in de Republiek de handelsonderneming VOC opgericht.

- 3p **6** Geef aan:
- welk kenmerkend aspect van de zeventiende eeuw past bij de oprichting van de VOC, en
 - waardoor deze instructie het doel van de VOC ondersteunt, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 4.

Tijdens de Verlichting worden boeken met prenten voor kinderen gepubliceerd.

3p 7

Licht dit toe door:

- met een verwijzing naar de prent aan te geven welk verlicht denkbeeld wordt verspreid, en
- te verklaren dat Pieter 't Hoen zijn boodschap met een boek met prenten overbrengt.

In de achttiende eeuw richtte de gouverneur van de Nederlandse kolonie Suriname een soldatenkorps op, om een einde te maken aan opstanden en vernielingen door weggelopen slaafgemaakten. Voor het korps werden Surinaamse slaafgemaakte mannen geselecteerd.

Enkele gegevens:

- 1 De vergoeding die plantage-eigenaren kregen voor een geselecteerde man was een stuk hoger dan de economische waarde van de slaafgemaakte.
- 2 Leden van het korps kregen een militaire training en wapens om te vechten.
- 3 Leden van het korps konden hun vrouwen en kinderen, die ze moesten achterlaten op de plantages, bezoeken.

De plantage-eigenaren waren eerst tegen de oprichting van het korps, maar het korps bleek wel effectief.

2p 8

Verklaar, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een ander gegeven:

- waardoor de plantage-eigenaren eerst tegen de oprichting van het korps waren, en
- waardoor de geselecteerde slaafgemaakten onder druk stonden om zich in te spannen voor het korps.

Let op: je mag een gegeven maar één keer gebruiken.

Moderne tijd

In 1840 werden voor het Surinaamse soldatenkorps (zie vraag 8) vijftig mannen rechtstreeks in Afrika gekocht. De Britse regering protesteerde hiertegen.

2p 9

Leg uit waarom de Britse regering protesteerde tegen deze aankoop van de Afrikaanse mannen.

Gebruik bron 5.

Historici beschouwen de informatie uit dit overheidsrapport als betrouwbaar **en** als representatief voor een onderzoek naar de arbeidershuisvesting in de negentiende eeuw.

- 4p **10** Licht dit toe door:
- uit te leggen dat de beschreven arbeidershuisvesting een gevolg is van de industrialisatie van Groot-Brittannië, en
 - zonder bron apart te verklaren dat historici de informatie in dit rapport als betrouwbaar **en** als representatief beschouwen juist omdat het een overheidsonderzoek betreft.

Gebruik bron 6.

Een bewering:

De industriële revolutie versterkt het gevoel van eenheid onder de Britten.

- 4p **11** Leg met behulp van de bron uit dat de industriële revolutie op **twee** verschillende manieren bijdraagt aan het gevoel van eenheid.

Gebruik bron 7.

In de beschrijving van Livingstone zijn motieven voor het modern imperialisme te herkennen.

- 4p **12** Toon dit aan voor **twee** verschillende motieven voor het modern imperialisme, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 8.

Uit de bron blijkt een tegenstelling binnen de feministische beweging in Duitsland.

- 2p **13** Geef aan:
- welk probleem Otilie Baader benoemt en
 - bij welke politieke stroming haar kritiek past.

De volgende gebeurtenissen uit het leven van Otto von Habsburg (1912-2011), de laatste kroonprins van Oostenrijk-Hongarije, staan in willekeurige volgorde:

- 1 De Oostenrijkse nationaalsocialistische regering wilde Otto von Habsburg laten arresteren.
- 2 In interviews bekritiseerde Otto von Habsburg de *Ostpolitik* van Willy Brandt.
- 3 Kort nadat de Vrede van Versailles werd getekend ging de familie van Otto von Habsburg in ballingschap in Zwitserland.
- 4 Op de dag dat Hongarije als eerste lid van het Warschaupact de grensovergang met het westen opende, organiseerde Otto von Habsburg de Pan-Europese picknick.
- 5 Otto von Habsburg pleitte voor de uitbreiding van de Europese Unie met Oost-Europese landen.
- 6 Tijdens de Tweede Conferentie van Quebec stelde Otto von Habsburg voor om de Oostenrijkse bezettingszone van de westerse geallieerden te vergroten ten koste van de Sovjetzone.

2p 14 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 9.

Stel: een onderzoek naar het stopzetten van de herstelbetalingen door de Duitse regering in 1922 heeft twee onderzoeksgebieden:

- 1 De economische situatie in Duitsland in 1922.
- 2 De publieke opinie in Groot-Brittannië over het stopzetten van de herstelbetalingen door de Duitse regering.

4p 15 Leg uit dat de bron:

- voor het eerste onderzoeksgebied **minder** bruikbaar is, en
- **meer** bruikbaar voor het tweede onderzoeksgebied.

Gebruik bron 10.

Een bewering:

Gareth Jones verwacht dat Hitler gebruik gaat maken van de werkverschaffingskampen om het nationaalsocialisme in praktijk te brengen.

3p 16 Onderbouw deze bewering door:

- het kenmerkend aspect van de twintigste eeuw te noemen waarmee je de oprichting van de werkverschaffingskampen kunt verklaren, en
- aan te geven op welke wijze juist deze kampen kunnen worden ingezet om Duitsland te nazificeren, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Anna Seghers was een bekende Duitse schrijfster uit de twintigste eeuw. Haar leven werd beïnvloed door de politieke omstandigheden in Duitsland:

- 1 In 1933 werd ze als lid van de Duitse communistische partij gearresteerd en korte tijd gevangengehouden.
- 2 Haar verhuizing in 1950 van West- naar Oost-Berlijn werd toegejuicht door de SED (de communistische partij).

3p **17** Licht dit toe door:

- aan te geven naar aanleiding van welke gebeurtenis communisten in Duitsland werden gearresteerd in 1933, en
- met een gebeurtenis uit 1949 uit te leggen waardoor de SED de verhuizing van Anna Seghers toejuichte.

Volgens sommige historici heeft het dekolonisatieproces na de Tweede Wereldoorlog bijgedragen aan de Koude Oorlog.

2p **18** Leg deze redenering uit.

Met steun van de Amerikaanse overheid werd in 1950 de radiozender *Radio Free Europe* (Radio Vrij Europa) opgericht, die vanuit West-Duitsland radioprogramma's uitzond in onder meer het Pools, Tsjechisch en Roemeens.

De Sovjet-Unie besloot:

- 1 in 1950 de uitzendingen van *Radio Free Europe* te verstoren, zodat het beluisteren ervan moeilijker werd.
- 2 in 1988 te stoppen met het verstoren van de uitzendingen van *Radio Free Europe*.

4p **19** Leg beide besluiten uit vanuit het politieke beleid van de Sovjet-Unie in Oost-Europa op dat moment.

Vijf gegevens over een Nederlandse winkelketen in willekeurige volgorde:

- 1 Bij de kassa werd een kaart gescand, waarna met de verzamelde gegevens klanten via de mail werden benaderd met aanbiedingen.
- 2 De toevoer van koffiebonen naar Nederland werd stopgezet, waarna de winkelketen koffiesurrogaat verkocht met de naam Smalsko ('smaakt als koffie').
- 3 De vuilniszakken werden duurder vanwege een tekort aan de grondstof olie.
- 4 In de distributiecentrums werkten duizenden uitzendkrachten, waarvan het merendeel uit Polen kwam.
- 5 Klanten spaarden zegels, waarna ze die konden inwisselen voor non-food artikelen. Vooral de koelkast was populair.

Hieronder staan vier gebeurtenissen in Nederland, in chronologische volgorde:

- a de Duitse bezetting
- b het ontstaan van een consumptiemaatschappij
- c de start van de digitale revolutie
- d het uitvoeren van het Verdrag van Schengen

- 2p **20** Geef per gebeurtenis aan welk gegeven daarvan het gevolg is. Noteer alleen de letter en het daarbij passende nummer.
Let op: er blijft één gegeven over.

Gebruik bron 11.

Een bewering:

Bij hun komst naar Nederland hebben sommige gastarbeiders een eenzijdig beeld van de Nederlandse samenleving.

- 2p **21** Leg deze bewering uit met een verwijzing naar de bron.

Staatsbosbeheer beheert bos- en natuurgebieden in Nederland. Twee veranderingen in de taak van Staatsbosbeheer in de jaren 1960:

- 1 De taak om hout als brandstof te leveren werd steeds minder belangrijk.
- 2 Staatsbosbeheer moest recreatieve voorzieningen gaan beheren en de groeiende bezoekersstroom in goede banen leiden.

- 2p **22** Geef voor beide veranderingen een historische verklaring.

In 1967 werd in Ahoy in Rotterdam de *Hippy Happy* beurs gehouden. Op deze beurs werden op grote schaal producten als gitaren, kleding en sieraden verkocht. Om de hippies te trekken traden er bands op.

- 2p **23** Leg uit bij welk uitgangspunt van de hippies deze beurs **niet** aansloot.

Gebruik bron 12.

Met de foto en met de titel van het artikel kan de communistische partij twee boodschappen overbrengen aan de Oost-Duitse bevolking.

Een boodschap over:

- de relatie met de Sovjet-Unie, en
- de regering van de DDR.

- 4p **24** Leg uit welke twee boodschappen worden overgebracht, telkens met een andere verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 13.

- 2p **25** Geef aan tegen welk beleid van het kabinet van Lubbers Opland zich met deze prent keert, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de prent.

De Nederlandse schrijver Kees van Kooten (1941) zei over de jaren 1960: "De parka [jas] moest je hebben. Die had van die hoge schuine zakken. Daar hoorde een bepaald loopje bij. Met de handen bovenin de loopzakken en daar droeg je dan suède laarzen bij. Dat vonden je ouders natuurlijk verschrikkelijk, zoals het hoort."

Kees van Kooten beschreef een sociaal-cultureel veranderingsproces in de tweede helft van de twintigste eeuw.

- 2p **26** Leg uit welk veranderingsproces dit is.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.